

प्रास्ताविक

प्रस्तुत प्रबंधिकेत अनिल दामले यांच्या प्रकाशित झालेल्या 'शोध' (१९९१) आणि 'गौतमची गोष्ट' (१९९८) या कादंबऱ्यांच्या अभ्यास केला जाणार आहे.

'शोध' ही दामले यांची पहिली कादंबरी. ही कादंबरी सुरुवातीस काहीशी वास्तववादी वाटणारी पण नंतर मात्र पूर्णतः काल्पनिक पातळीवर वावरते. त्यांची दुसरी कादंबरी 'गौतमची गोष्ट' आशयाच्या दृष्टीने उल्लेखनीय आणि प्रयोगाच्या दृष्टीने भिन्न अशी आहे. विशेषतः दामले यांनी आशय व रूपबंधाच्या अंगाने नावीन्याच्या चांगला प्रयत्न या कादंबरीत केला आहे.

प्रामुख्याने स्वातंत्र्योत्तर काळात एकंदरीत औद्योगिक, राजकीय, सामाजिक, शैक्षणिक, सांस्कृतिक अशा सर्वच क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणात कायापालट झाला. याच्या परिणामातूनच इ. स. १९६० नंतर मराठी कादंबरीमध्ये समजाच्या विविधस्तरावरील जीवन अभिव्यक्त होऊ लागले. वास्तवाशी अतूट नाते सांगत, कृत्रिमप्रधानतेला प्राधान्य देत नवकादंबरी जगण्याचा नवा मूल्यविचार मांडू लागली. जीवनाबद्दलचे वाढते कुतूहल नवकादंबरीत प्रतिबिंबित होऊ लागले. कादंबरी विषयात, रूपबंधात अनेक प्रयोग होऊ लागले. भालचंद्र नेमाडे यांच्या 'कोसला' पासून वर्तमानातील सर्वच स्तरावरील संवेदना प्रतिबिंबित करणाऱ्या प्रयोगशील कादंबऱ्या निर्माण होऊ लागल्या. यामध्ये 'धग', 'कोसला', 'बॅ. अनिरुद्ध धोपेश्वरकर', 'रात्रंदिन आम्हा युद्धाचा प्रसंग', 'सात सक्कं त्रेचाळीस', 'प्रतिबद्ध आणि मर्त्य', 'मेड इन इंडिया', 'कळ', 'नामुष्कीचे स्वगत' इ. कादंबऱ्यांचा उल्लेख करावा लागेल. अशा प्रकारच्या कादंबरी निर्मितीच्या बाबतीत जे एका वेगळ्या पद्धतीने लेखन झाले, त्यामध्ये अनिल दामले यांची 'गौतमची गोष्ट' ही कादंबरी आपली नवता सिद्ध करण्यात यशस्वी झाली आहे.

विशेषतः दामले यांचा 'शोध' पासून 'गौतमची गोष्ट' या कादंबरी लेखनापर्यंतचा

झालेला प्रवास कल्पनारम्यतेकडून वास्तववादाकडे, चाकोरीबद्ध होणाऱ्या सिद्धहस्त लेखणीकडून प्रयोगशिलतेकडे असा झालेला आहे. तसेच त्यांच्या 'गौतमची गोष्ट' या कादंबरीतील आशयद्रव्य आणि आकृतिबंध रूढ पारंपरीक कादंबरीपासून फारकत घेणारा ठरला आहे. त्यामुळे त्यांच्या कादंबरीतील विषय, आशय आणि आकृतिबंध यांचा अभ्यास होणे हे मराठी कादंबरी वाङ्मयाच्या दृष्टीने पोषक असे आहे.

एकूणच अनिल दामले यांच्या 'शोध' आणि 'गौतमची गोष्ट' या कादंबऱ्यांची नवकादंबरी प्रवाहातील स्थाननिश्चिती आणि त्यांच्या 'गौतमची गोष्ट' या कादंबरीचे वेगळेपण अधोरेखित करताना प्रस्तुत प्रबंधात पुढील विवेचन अभिप्रेत आहे.